

Драган НЕДЕЉКОВИЋ

У ПРОЦЕПУ – ИЗМЕЂУ ДНЕВНЕ ПОЛИТИКЕ И ПОЛИТИКЕ КУЛТУРЕ*

Живимо, драги пријатељи, у доба апсурда. Дневна политика потврђује свакога дана своју немоћ да нађе излазак из ћор-сокака у коме се заглибила. Последице те политике, засноване на себичним интересима, све су трагичније у животу људи, породица и народа. Живо присуство политике културе данас је потребније него икада: јер једино би политика културе, можда, могла да предложи извесне путеве за излазак из апсурдног стања. Како је говорио Умберто Кампањоло: »Политика културе открива свој значај у најкритичнијим тренуцима, интервенишући онда кад постојеће установе исцрпу своју улогу. Поставши неспособне да реше проблеме које живот не престаје да намеће, а надживевши свој сопствени разлог постојања, оне доводе до стања из којих нема другог изласка сем насиља«. »Политика културе има циљ да учини могућном остварење политичке синтезе. Треба дакле у њој видети принцип јединства и пријатељства, за разлику од дневне политике... засноване на поделама и супарништву«.

Шта је довело дневну политику у безизлазан положај?

Један од пресудних узрока јесте кобна улога мас-медија, захваљујући научној револуцији која се одиграла у области комуникација и информација, злоупотребљеној од моћника овог света. Та револуција је фатална: она може бити колико корисна толико рушилачка у области сазнања и морала, попут проналаска нуклеарне енергије у једној другој сфери. Сатанизација, демонизација једних, а идеализација других – зависи од свемоћних мас-медија, по правилу поткупљивих, у служби оних што их плаћају и злоупотребљавају. Они који нису појмили ту нову ситуацију, или нису кадри да плаћају агенције што обликују светско јавно мњење – данас су политички и морално изгубљени, јер су систематски сатанизовани. У том положају се затекао српски народ, о коме су све непристрасне информације одбачене или угушене.

»У најтрагичнијим часовима човечанству је најнеопходнија истина« – писао је Кампањоло, а управо то је наша горућа потреба данас. Сав свет је залуђен, поставши робом телевизије и других средстава информација, која уместо да просвећују одвећ често сеју лажи и бедастоће. Њихове жртве су чак и највећи интелектуалци данашњице; а највиши морални

* Реч на симпозијуму Српског центра Европског друштва културе са члановима председништва С.Е.Ц.-а, у Задушници Илије Коларца, 12. јуна 1995.

ауторитети су пали ничице пред свемоћи новцем. Жак Мерлино, уредник другог програма француске телевизије и писац књиге »Све истине о Југославији није добро рећи«, разоткрио је механизам фабрике лажи и стереотипа, али је убрзо уклоњен, јер је несврстан, независан, неподмитљив.

У том моралном хаосу где смо ми, сабраћо? Европско друштво културе је, у свом херојском добу, схватило и одмах жигосало огромну опасност од нуклеарног наоружавања. Осудило је и све облике хладног рата, залажући се за дијалог: а да покажу да је и међу противницима дијалог могућ, јавно су расправљали, испуњени духом толеранције, марксист Ђерђ Лукач и егзистенцијалист Карл Јасперс. У погледу злоупотреба у домену информација, били смо много мање будни, па често и сами жртве злоупотреба, као сав остали свет. Није ли наша дужност да се одупремо тој новој опасности, која ће се устремљивати и на нове жртве?

Полазна тачка низа предрасуда је у незнању, систематски подржаваном, у одсуству елементарне културе и одвећ лаким заборавима. Методе су гротескне, циничне, али ефикасне. Могао бих да наводим гомиле примера из велике штампе и са телевизије Запада. Чувени мост у Мостару, из шеснаестог столећа (1566), који су порушили Хрвати, представљан је у »угледним« листовима и на телевизији, као мост на реци Неретви у Вуковару, уништен од Срба; а то је као кад би се рекло да је знаменити авињонски мост порушен у Дрездену, на реци Рони, кинеским бомбардовањем, на пример. »Фигаро« је објавио слику једног великог гробља у Босни, са »женама муслиманкама које оплакују своје побијене«; то »муслиманско« гробље, са зацело много нових крстова, на којима су ћирилицом исписана имена мртвих, очигледно је српско гробље, као што су и жене у црнини несумњиво Српкиње, које су изгубиле своје синове, браћу, мужеве... Поводом »рушења« старог града Дубровника мобилисано је светско јавно мњење, огорчени угледници из света уметности, књижевности и науке; међутим, после свих узбуђења је очевидно да у старом Дубровнику није порушено ни једно здање, осим – православне цркве и њеног музеја, једне од више стотина оскрнављених или уништених српских цркава и манастира, порушених током овог грађанског или пак Другог светског рата широм Хрватске и Босне-Херцеговине. У западној Славонији, или »малој Рашкој«, управо је уништена, у граду Пакрацу, српско-православна епископија, са музејом и старом библиотеком, у којима је чувано стотинак средњовековних рукописа и књига. На најзверскије начине масакриран је српски живаљ. Геноцид над Србима је тоталан. Описивати га значило би нарушавати вашу осећајну и моралну равнотежу, па бих се уздржао од казивања појединости. Темељно етничко чишћење је у току: парадоксално, оно се спроводи под контролом Унпрофора! Пред очима Уједињених нација остварује се стари усташки план: један, особито мушки, део српског народа – побити, на тако стравичне начине да се преживели доживотно преплаше; други део натерати да напусте огњишта и сву имовину и, спасавајући голе животе, беже у изгнанство; трећи део, под неиздржљивим притис-

цима, покрстити у католике, мењајући имена и презимена, да буду нижи од земље, тиши од траве.

Нико у свету не негодује против тих злочина над злочинима. Чак се и у Србији прећуткују најстравичнија збивања у Славонији, да се не би претерано узбуђивала јавност... Шта ми онда можемо очекивати од европског јавног мњења, увелико заведеног и изопаченог, које никад није разумевало шта се то заправо догађа у бившој Југославији? Дуго је просечан европски свет мислио да су Босну освојили Срби из Србије, јер су Босанци изједначавани са муслиманима, заборављајући притом да је Босна била српска држава, покорена као све балканске државе од Турака, те да у Босни, још од сеобе народа, постоји српско становништво, најдубљих корена, као и изван хрватски живаљ. Огромна већина босанских муслимана је српског порекла. Алија Изетбеговић се врло добро сећа својих српско-православних предака, док Емир Кустурица, веран југословенском чувству, не заборавља српске корене: и његова бака, као толике друге, кришом је славила Божић, држала икону крсне славе и палила кандила.

Пометњу су створили: незнање, зла воља и рђава намера. Притом не треба заборављати гротескну таштину извесних интелектуалаца: дижући свој глас, по сваку цену, тек да би били у моди, људи и жене од звучног имена изrekli су многе незаборавне бесмислице. Сећам се једне изјаве Жане Моро, против Срба наравно, у којој је побркала Словенију, Славонију и Словачку, јер битно је одржавати своју присутност у штампи и на радио-телевизији, говорећи било шта! Такве интелектуалце, а мислио је првенствено на претерано острашћене, и зато морално сумњиве, филозофе, Кустурица је назвао културним манекенима; њихови поступци су гори од некадашње »издаје клерка«, скрибова што претендују да су духовни вођи, које је своједобно жигосао Жилијен Бенда. Не бих да трошимо време наводећи десетине сличних гротескних примера.

Југославија је жртва једне велике и кобне политике, дефинисане као нови светски поредак (човек од искуства неодољиво помишља на »нову Европу« по замисли Адолфа Хитлера), који је подупирао центрифугалне рушилачке силе, омогућујући распад Југославије. У име самоопредељења народа, али селективног, јер оно што је одобравано свим етничким групама није дозвољено српском народу, Србима је наметнут апсурдан и трагичан положај. Затекли су се суочени са муслиманским фанатичним фундаментализмом и са хрватским, искључивим и геноцидним, расизмом. Уплашени од сабласти из нацистичко-ушашких времена, Срби су се стали одупирати, бранити животе и огњишта. Парадоксално, угрожени и нападнути названи су агресорима и та се одредба утиснула у свест европске јавности. Порушена је држава Југославија, међународно призната не једном; избрисане су њене границе да би се утврдиле границе бивших југословенских република, границе административне, које је установио комунистички режим. Ако заједнички живот није био могућ у оквирима Југославије, како он може бити остварљив у границама Босне-Херцеговине, у којој су југословенска противречја најизраженија и најгушћа, па су и препреке заједничком животу најзамршеније? Силована

је историја, а уз то су примењена сасвим опречна мерила, с једне стране за сепаратисте и сепесионисте, а са друге – за Србе, који су једини остали без јединственог државног крова.

Разбијање Југославије представља пораз за све југословенске народе: после тог кобног непромишљеног чина, историјски неодговорног и ретроградног, сви југословенски народи су постали велики губитници. Ако политика културе представља, по Кампањолу, »политичку синтезу, принцип јединства и пријатељства«, онда је политика културе у југословенском случају претрпела један од најтежих пораза. Затајили су људи културе, подбацили су интелектуалци, и југословенски и европски: издали су ствар разума и ствар културе кад су се сврстали уз режиме сепаратистичке, сепесионистичке и шовинистичке.

Међународна заједница је у тој драми била испод мерила достојних било хришћанске било хуманистичке цивилизације. Одвећ прожета сопственим себичним интересима, и самим тим искључиво обузета ординарном дневном политиком, међународна заједница се неизбежно огрешила и о сопствена начела, доприносећи стварању хаоса и доводећи не само народе Југославије него и Европу и Уједињене нације у шкрипац. Потом, уместо да исправе грешке од почетка кризе гомилане, велике силе су остале верне сопственој таштини, непрестано и немилосрдно кажњавајући измишљеног агресора, жмурећи притом пред правим напасницима, примењујући методе и хладног и врелог рата, као што су санкције, ембарго, блокада, бомбардовања, те модерне казнене експедиције – колико одвратних речи! – а то значи: изазивајући трагедије у болницама, смрт новорођенчади и наше деце, умирање болесника лишених основних или спасоносних лекова, глад сиротиње и стараца, који су, у очајању, често прибегавали и самоубиству, обесхрабрење младих, онемогућаваних да наставе студије, овде или у иностранству, да раде на докторатима или да учествују у културним, научним, спортским манифестацијама, па су масовно напуштали и напуштају родну земљу, катастрофу у привреди, застој и кашњење у наукама, ненадокнадиве штете у култури, срзавања у свим областима и тоталну, страховиту, смртну кризу, чије су последице увелико трагичне и биће трајне.

Где су европски хришћани, где су хуманисти, где интелектуалци и слободни духови, где су морални ауторитети: да негодују бар против санкција које погађају здравље овог народа и безобзирно кажњавају културу? То ћутање и тај конформизам представљају, у нашим очима, велики морални пораз европске интелигенције.

Нека Господ суди сатаниним слугама, свима силнима који нам зло чине, изазивају хаос, беду и несрећу, осуђујући на смрт нашу децу, наше болеснике и цео наш мали, праведни и херојски народ!

Скоро се не усуђујем да дотакнем проблем људи културе, у смислу оснивача, нашег Европског друштва културе, Умберта Кампањола. Током ове блокаде Европско друштво културе није прекидало однос са нама. Ваше присуство у Београду речита је потврда овог што рекох. А ваши понаљани позиви на скупштине Друштва у Венецији и другде такође то потврђују. Хвала вам што сте дошли да видите ствари на лицу

места, да чујете наша мишљења, често различита и опречна. Налазите се у земљи која је у драматичној кризи, али слободна, у којој сваки мисли на свој начин и врло гласно критикује појаве које му се не свиђају. У кругу сте своје сабраће, чланова С.Е.Ц.-а, који нису ту да се баве пропагандом, него да заједно тражимо путеве ка истини, истини често и од вајкада злостављаној. Како рече у једној омилији из четвртог века свети Макарије Египатски: »Где је дух свети, тамо следи, као сенка, гоњење и борба... Јер *неоходно је да истина буде гоњена*«.

Придајемо не малу важност нашој размери мишљења јер је истина о судбини српског народа окована и угушена: наше информације, такође под ембаргом, готово да не продиру у Европу и свет, који се, зацело не знам зашто, назива *слободним*. Стога има међу нама доста недоречених питања, јер – хтели ми то или не – дијалог између нас је замро, или бар – утихнуо.

Не сумњам ја да смо сви ми културни људи, пристојни и часни интелектуалци; али се, ипак, питам: да ли смо и људи културе, у узвишеном и племенитом смислу Умберта Кампањола? Мислим да треба имати на уму да је знатан број чланова С.Е.Ц.-а доста далеко од мисли Кампањола, или зато што не познаје довољно ту мисао, или пак стога што је она одвећ високих захтева, те неприступачна монденским духовима, снобовима и људима лепе и свестране културе, врло симпатичним, али уздржаним и опрезним кад је у питању смели и доследни нон-конформизам у стилу Умберта Кампањола. Можда се ја варам, и волео бих да нисам у праву, кад кажем да су идеје оснивача нашег Друштва све мање знане ширем кругу чланства, тако да С.Е.Ц. све више постаје дружина образованих људи, познатих интелектуалаца, који су подалеко од истинске политике културе, како ју је Кампањоло замишљао и дефинисао. У свом херојском добу С.Е.Ц. је представљао моралну снагу, завидног угледа, јер се усуђивао да плива против матице, супротстављајући се суперсилама и свим облицима хладног рата и насиља уопште. Да ли смо ми достојни тог изузетног наслеђа?

Европско друштво културе би могло опет постати морална снага ако би се доследно супротстављало свим облицима нео-тоталитаризма, хладног рата и оружаних обрачуна, посебно нео-тоталитаризму једине суперсиле, која често игра улогу планетарог жандарма, одвећ гласно проповедајући права човека и истовремено силујући и права људи, и права народа, и права држава, који се не подвргавају диктату »новог светског поретка«.

Тим поводом често се сећам размишљања Кампањола: »Култура супротставља, на апсолутан начин, човека тоталитаризма. Исто тако, тоталитарно вредновање ни најмање не одговара човеку културе, па ни човеку уопште. Сваки човек културе је, стварно и виртуелно, антитоталитаран. Додуше, лична убеђења, спољашњи притисци покадшто спречавају антитоталитаризам човека културе да се ефикасно манифестује; то, међутим, само још једном доказује хитност потребе да се подстиче и одржава дијалог«.

Код говори о нео-тоталитаризму, ја не мислим само на једину суперсилу данашњице. Попут Умберта Кампањола, »ми видимо у тоталитаризму

литаризму тежњу својствену политици уопште: тежњу (јачу код најмоћнијих) која се испољава мање или више снажно у зависности од околности, али се никада не остварује потпуно, јер вазда наилази на веће или мање непремостиве отпоре у свести појединаца«. Та напетост слаби и смањује се кроз »универзалну могућност дијалога«.

Нажалост, у данашњем свету, нарочито после одласка Де Гола, Нехруа и Сенгора на пример, готово да нема државника кадрих да спроводе, уз дневну политику, и политику културе, односно да срећно комбинују те две политике, обе неопходне. Веома волим знано нам објашњење Кампањола: »Државници, по природи својој, воде политику која је неизбежно условљена стварношћу државе. Они никад не могу заборавити »државни разлог«. Као људи, они могу, исто тако, бити и људи културе. Свети Луј, као светац, био је »човек културе«; а као Луј, то јест као краљ, он је шеф државе и самим тим наведен да води једну политику која се разликује од оне коју би могао да води светац. »Обичном или дневном политиком« називам политику Луја, шефа државе, а »политиком културе« ону коју је водио светац. Те две политике се не могу водити истовремено, али су оне у тесној вези. Врло је могуће водити обичну дневну политику с циљем да се фаворизује политика културе.

То двојство је скоро искључено код шефова велесила, опседнутих надмоћношћу и диктатом интереса, мање или више себичних. Оно је више присутно у заступника угњетених и угрожених народа, који, надахнути тешко остварљивим идеалом, спремни су да се жртвују за њу, као свеци некада.

Као људи културе ми не бисмо смели да тражимо скровиште под skutом моћних, који силом натурају свој поредак, него пре да будемо на страни понижених и увређених, уз старозаветног и вазда постојећег, страшно усамљеног – Јова, Јова нашег доба, који – клеветан од целог света – трпи правде ради и слободе ради, и коме је потребна наша подршка морална да би се одупро насиљима и допро до основних људских права и до племенитих циљева, битних за сав људски род.